

NEUMANN TIBOR

„Harminczhat-pecsétes oklevél 1511-ből”
(Sokpecsétes oklevelek és királyi tanácslisták a Jagelló-korból)*

„Charter with Thirty-Six Seals from 1511” (Multi-Seal Charters and Royal Council Lists from the Jagiellonian Era)

The identification of the 36 ring seals preserved on the Royal Council’s tax bond of May 1511 was first attempted by Dezső Csánki in his 1887 article, but later other researchers also tried to decipher the identity of the seal owners. The present study, which looks at the many-sealed documents primarily as a source for examining the composition of the royal council, aims to identify seals that have not yet been clarified or have been misidentified. The seals are arranged in three rows below each other on the document. The identifications also revealed several interesting social-historical phenomena: for example, in two cases, the common seal of a pair of siblings was presented. The author concludes that it is precisely in the early 1510s that the colour of the sealing wax is seen to have a distinguishing role within the royal council. In addition to the high priests (archbishops, bishops and provosts using episcopal badges), the lords who were considered barons (dignitaries or those with baronial rank) in the sense of the time were allowed to use red seals, but those who were considered ‘only’ noble were allowed to use green wax seals in the council even if they had the privilege of using red seals. At the end of the paper, a list of the participants in the royal council reconstructed from the seals of the 1511 charter is given.

Kubinyi András egyik, közel három évtizede megjelent hiánypótló tanulmányában összegyűjtötte azokat a Mátyás- és Jagelló-kori, bárói névsorokat tartalmazó forrásokat, amelyek rögzítik, hogy a középkori Magyar Királyság legfontosabb kormányzati testületének, a királyi tanácsnak egy-egy ülésén kik vettek részt.¹ A tanács működését, összetételét és a királyi hatalomhoz való viszonyát vizsgáló munka végén megtalálhatjuk a feldolgozott listák adattárszerű áttekintését is.² Kubinyi gyűjtése nagy haszonnal forgatható, de egyúttal szomorúan állapíthatjuk meg, hogy a fennmaradt források száma rendkívül alacsony, és így a tanács összetételéről szükségszerűen csak hiányos kép nyerhető. A szerző adatai szerint ugyanis II. Ulászló király 26 éven át tartó uralkodása (1490–1516) idejéből mindössze 34 tanácslistaként értelmezhető forrást ismerünk.³ Ez a szám a Jagelló uralkodó kortársa, a közel azonos ideig regnáló VII. Henrik angol király (1486–1509) esetében 179, és csak azért ilyen „kevés”, mivel a 18. században leégett az a torony, ahol a királyi tanácsülések jegyzőkönyveit őrizték.⁴ Bár Magyarországon vélhetően ugyanúgy

vezettek jegyzőkönyveket a tanácskozásokról, ezek még mutatóban sem maradtak fenn, legfeljebb olyan feljegyzéseket ismerünk, amelyek egy adott ügynek a több tanácsülésen való megvitatását dokumentálják.⁵

Bár a forrásokhoz való könnyebb hozzáférésnek köszönhetően Kubinyi András gyűjtése egy-egy adattal kiegészíthető – elsősorban ítéletlevelekből, külföldi követjelentésekből –, mégsem reménykedhetünk abban, hogy a rendelkezésünkre álló forrásokból nagyságrendekkel több tanácslistához juthatunk. Hosszú távon éppen ezért van jelentősége egy speciális forrástípusnak, a *sokpecsétes okleveleknek*.⁶ Több olyan, a királyi tanács határozatait írásba foglaló oklevelet ismerünk, amely a döntéshozók nevét nem tartalmazza, ámde pecsétjeiket igen, így személyazonosságuk – a pecsétek pusztulásának függvényében olykor csak hiányosan – meghatározható. A Jagelló-kori sokpecsétes oklevelek összegyűjtése és névtelen megpecsételőinek azonosítása reményeim szerint

* Kutatásaimat az NKFI K 134690. számú pályázat támogatta, a tanulmány elkészítésében nyújtott segítségéért Ráczy Györgynek és Lővei Pálnak tartozom köszönettel.

1 Kubinyi András: Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében. Századok 122. (1988) 147–213.

2 Uo. 197–202.

3 Uo. 199–201.

4 Stanley Bertram Chrimes: Henry VII. New Haven–London 1999. 97–98.

5 1519: HU-MNL-OL-DF 284353. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény], HU-MNL-OL-DF 283455., vö. Kubinyi András: A magyar állam belpolitikai helyzete Mohács előtt. In: Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából. Szerk. Rúzsás Lajos és Szakály Ferenc. Bp. 1986. 74., Uő: A királyi titkárok II. Lajos király uralkodása idején. Gesta 6. (2006) 1. sz. 13–14.

6 Az elmúlt évtizedekben több sokpecsétes oklevél mintaszerű feldolgozása készült el, köszönhetően elsősorban Lővei Pálnak, illetve több tanulmány erejéig szerzőtársának, néhai Engel Pálnak. Az utóbbi években Novák Ádám kezdte meg a Zsigmond király halála és Mátyás trónra lépése közötti két évtized hasonló forrásainak a feldolgozását.

jelentős mértékben bővítheti a királyi tanács működésére és összetételére vonatkozó forrásbázist. Bár kutatásaim elsődleges céljává a pecsétek személyhez kötését és nem szakértői leírásukat tettem, az ilyen vizsgálatok hosszú távon kétségtelenül megkönnyíthetik egy Jagelló-kori főpapi és főúri pecsétkatalógus elkészítését.

A pecsétek egyenkénti leírása ezúttal azért is elhagyható, mert a Jagelló-kori sokpecsétes oklevelek feldolgozását egy

már többek által bemutatott és felhasznált darabbal szeretném megkezdeni. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának *Archivum Regni* állagában fennmaradt, 1511. május 10-én kelt oklevelet éppen e folyóirat hasábjain közölte és elemezte Csánki Dezső 1887-ben.⁷ A főpapok, bárók és előkelők által kibocsátott kötelezvény a Szent György-napi országgyűlésen, a rendek által megszavazott adó ügyében kelt (az alábbiakban még kitérek a tartalmára), és azt alul három

1. kép – Az 1511. május 10-én kelt harminchat pecsétes oklevél (DL 22154.)

⁷ Csánki Dezső: Harminczhat-pecsétes oklevél 1511-ből. Turul 5. (1887) 1–11., 49–59.

sorban 36, papírfelzetre nyomott gyűrűpecséttel erősítették meg (1. kép).⁸ Csánki nemcsak a pecséttulajdonosokat igyekezett azonosítani, hanem tanulmányához az oklevélről és a pecsétekről jól használható rajzot is mellékel. Végeredményben a kiváló történész – úgy vélem – 17 pecsétet helyesen, nyolcat hibásan azonosított, 11-et pedig azonosíthatatlannak ítélt. Még ugyanabban az évben, ugyancsak a Turulban Csergheő Géza szállt vitába Csánki írásával, elsősorban a heraldikai fogalmak nem szabatos használatát róva fel neki, emellett viszont további egy pecsétlenyomat tulajdonosát is meghatározta.⁹ Végül éppen egy évszázaddal később Kubinyi András – mivel az 1510-es évekből nem ismert tanácslistákat – fenti összeállításához szintén felhasználta az 1511. évi oklevelet: két addig ismeretlen pecsétet megfejtett, kettő esetében javította a korábbi azonosítást, ellenben egy téves megoldást is találunk munkájában, illetve Csánki több tévedését is elfogadta.¹⁰ Mindebből jól látható, hogy a „harminczhatpecsétetes oklevél” feldolgozása még mindig nem tekinthető lezártnak. Az alábbiakban kísérletet teszek az eddig tévesen azonosított, illetve azonosíthatatlannak maradt pecsétek tulajdonosainak a meghatározására. A kutatásban természetesen nagy segítségemre volt az időközben bekövetkező digitalizáció, különösen az Országos Levéltár középkori okleveleinek színes pecsétfotói,¹¹ illetve több külföldi levéltárban magam is sok pecsétről készítettem fényképeket. Persze nem árulok zsákbamacsát: a kedvezőbb kutatási feltételek ellenére nekem sem sikerült az összes pecsétet azonosítanom.

1. Főpapok

A királyi tanács 1511. évi kötelezvényén – több korábbi sokpecsétetes oklevélhez hasonlóan¹² – a pecsétek első sora kizárólag főpapi gyűrűpecségeket tartalmaz. Csánki Dezső a 12 lenyomatból hetet helyesen (1–4., 7., 9., 11.), kettőt tévesen (8., 10.) azonosított, míg hármat (5–6., 12.) megoldás nélkül hagyott.¹³ A megállapításaihoz megjegyzéseket fűző Csergheő Géza sikeresen tisztázta az egyik pecsét tulajdonosát (5.), a pajzsban ugyanis felfedezte Gosztonyi János győri püspök címerét.¹⁴ Végül Kubinyi András azonosítását a főpapok esetében nem tudjuk ellenőrizni (tanulmányában csak a tanács világi tagjait vizsgálta), csupán annyit jegyzett meg, hogy

az oklevelet két érsek, nyolc püspök és egy prépost erősítette meg, az utolsó, 12. pecsétet viszont nem tudta azonosítani, de Csánkihoz hasonlóan gyanította, hogy annak tulajdonosa szintén egy prépost volt.¹⁵ Szerencsére a főpapok azonosításával van a legkevesebb gond: mind a tizenkét pecsét tulajdonosának kiléte biztosan megállapítható. Az alábbiakban kizárólag arról a négy pecsétről lesz szó, amelynek azonosítása Csánkinál és Csergheőnél nem járt sikerrel.

I. sor 6. pecsét

A teljesen elmosódott pecsétképből (2. kép) Csánki egyedül a lófej pajzsot, és benne valamilyen soklábú állatnak látszó motívumot tudott kivenni.¹⁶ Az azonosításnál érdemes figyelembe venni azt, hogy a sokpecsétetes okleveleken a főpapi pecsétek sorrendje általában és alapvetően követi a püspökségek azon, többé-kevésbé állandó rangsorát, amely a királyi privilégiumok méltóságsoraiban is meghatározta a felsorolt püspökök egymásutániságát. Azaz ha eddig a két érseket követően a váradi, a pécsi és a győri, a vizsgált pecsét után pedig a váci püspökök pecsétjei figyelhetők meg, akkor első jelöltünk a csanádi püspök lesz.¹⁷ És valóban: a pecsét tulajdonosa a dél-alföldi püspökség ekkori betöltője, a Dózsa-féle felkelés idején kegyetlenül kivégzett Csáki Miklós¹⁸ volt, és a „soklábú állat” nem más, mint a Csákiak címerében szereplő jobbra néző, kalapos, szakállas férfifej lángsugarakkal díszített gallérja. Csáki ugyanezt a pecsétet használta többek között 1504-ben is,¹⁹ a két lenyomat így szerencsésen összehasonlítható (2–3. kép).

2. kép – Csáki Miklós csanádi püspök pecsétje 1511-ben (I. sor 6. pecsét)

3. kép – Csáki Miklós csanádi püspök pecsétje 1504. évi oklevelén (DL 71 589.)

8 HU-MNL-OL-DL 22154. [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár]

9 Csergheő Géza: Heraldikai és sphragistikai adalékok a „Harminczhatpecsétetes oklevél 1511-ből” című értekezéshez (Három címerajzzal). Turul 5. (1887) 130–140.

10 Kubinyi András: Bárók i. m. 201. Itt jegyzem meg, hogy Kubinyi nem dokumentálta tanulmányában, mi alapján azonosította a pecségeket. Azt, hogy az egyes pecsétek birtokosának kit tartott, kizárólag a tanulmánya végén lévő egyesített névjegyzékből lehet összegyűjteni. Noha közölte, hogy a főúri pecsétek közül a 12., 15., 19., 21., 22. és 24. pecsét birtokosa ismeretlen, talán véletlenségből a 13. pecsétet sem rendelte személyhez.

11 Kutatásaimhoz az alábbi keresőfelületet használtam: <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/>.

12 Pl. az 1505. okt. 13-i rákosi végzés oklevelén (HU-MNL-OL-DL 39335.), vagy az 1506. jún. 24-i sokpecsétetes oklevelén (HU-MNL-OL-DF 287389.).

13 Csánki D.: i. m. 7–11., 49–50.

14 Csergheő G.: i. m. 133.

15 Kubinyi A.: i. m. 201.

16 Csánki D.: i. m. 11.

17 Vö. C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók (Magyar Történelmi Emlékek, Adattárak). Bp. 2016. (= Archontológia I.) 309–310.

18 Archontológia I. 34., C. Tóth Norbert: Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusai és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, feldolgozások 27.) Győr 2017. (= Egyházi archontológia) 45.

19 HU-MNL-OL-DL 71589. A pecsét megtalálható még az 1506. jún. 24-i (HU-MNL-OL-DF 287389., Lövei Pál szíves közlése), illetve fejfelé egy Nagyszébenben fennmaradt, 1507. évi sokpecsétetes oklevelén is (HU-MNL-OL-DF 245644. Utóbbi oklevél pecsétjeiről kérésre Adrian Magina készített felvételeket, amit ezúton is köszönök neki.).

I. sor 8. pecsét

Ezúttal csupán annyi megjegyzésünk van, hogy a Csánki által helyesen azonosított Bakóc vagy Erdődi címer, azaz a félkerékből kinövő szarvas természetesen nem lehet a királyi titkárként is kimutatható Erdődi János titeli préposté, hiszen ezt követően, a 9. pecsét tulajdonosaként a kiváló tudós helyesen Ország János szerémi püspök pecsétjét figyelte meg,²⁰ márpedig az teljesen idegen lenne a korabeli gyakorlattól, hogy egy prépost a sorban megelőzzön egy püspököt. Következésképpen egy másik, ekkor püspökséget betöltő Bakóc-rokont kell keresnünk. A helyes megfejtés: Erdődi vagy Szatmári István nyitrai püspök, személynök.²¹

I. sor 10. pecsét

Csánki úgy vélte, hogy ez a pecsét, melynek pajzsában egy oroszlán látható (4. kép), Várdai Pál alkincstartóé, a budai Szent Zsigmond-egyház prépostjéé lenne, akinek többi pecsétjén „első kezében három águ villát vagy három águ rózsát tartó oroszlán ágaskodik”.²² Bizonytalanságnak egyedül azt tekintette, hogy e pecsétet is vörös viaszba nyomták, holott Várdai ekkoriban kelt kiadványain mindig barna-fekete pecsétviaszt használt. De végül ezt azzal magyarázta, hogy a pecsétviasz színét a korszakban következtelenül választották meg.²³ Csergheő az azonosítást elfogadta és újabb érveket hozott fel mellette,²⁴ akárcsak Laczlavik György, aki Várdai életrajzában részletesen elemezte a prépost pecséthasználatát. Az 1511. évi oklevélén, a főpapok sorában lévő pecsét számára azért volt különösen jelentős, mivel ez jelentette (volna) az első adatot arra vonatkozóan, hogy a későbbi esztergomi érsek ekkor már megkapta a Szent Zsigmond-egyház prépostságát.²⁵

A pecséttulajdonos Várdai Pállal való azonosítását első sorban nem is a pecsét színe (bár, mint majd látjuk, az is), hanem ismét az a szempont gyengíti, hogy a következő, 11. pecsétet egyértelműen Beriszló Péter fehérvári prépost nyomta rá az oklevélre, márpedig e tisztség közismerten első a prépostok között. Azaz érdemes feltenni a kérdést: vajon ismerünk-e ekkortájt olyan püspököt, akinek oroszlán látható a címerében, ráadásul püspöksége a fentebb említett „főpapi rangsorban” az utolsó helyek egyikét foglalja el? A válasz egyértelműen igen: gibárti Keserű Mihály boszniai püspök egy 1516. évi sokpecsétes oklevélre ugyanezt a pecsétet nyomta.²⁶ Az azonosítást a magyaros sorrendű KM monogram egyértelműsíti. Az 1516. évi pecsétképen jól látható, hogy a Keserű címer egy jobbra lépő, koronás, szárnyas oroszlán volt (4–5. kép).

20 Csánki D.: i. m. 49–50.

21 Vö. Archontológia I. 45., Egyházi archontológia 87.

22 Csánki D.: i. m. 50.

23 Uo.

24 Csergheő G.: i. m. 134.

25 Laczlavik György: Kettős pecsét alatt. Várdai Pál esztergomi érsek, királyi helytartó (1483–1549). (Sziluettt – Korszerű történelmi életrajzok) Pécs–Bp. 2014. 18–19.

26 Slovenský Národný Archív (a továbbiakban: SNA), Esterházy család cseszneki ága, fasc. 28. nr. 26., I. sor utolsó pecsét (az oklevél fotója: HU-MNL-OL-DF 282230.).

4. kép – Keserű Mihály boszniai püspök pecsétje 1511-ből (I. sor 10. pecsét)

5. kép – Keserű Mihály boszniai püspök pecsétje 1516-ból (SNA, Csesznecká línia rodu Esterházy, fasc. 28. nr. 26. = DF 282230.)

I. sor 12. pecsét

A csaknem teljesen elmosódott pecsétképet Csánki így írta le: „A pajzs fölött, ennek jobb és bal oldalához tapadó szalaggal, főpapi süveg s ennek bal oldalán P vagy B, jobb oldalán pedig N vagy I betű látható. Tulajdonosa valószínűen valamely udvari tisztséget viselő prépost lehet.”²⁷ A leírás utolsó kijelentését Kubinyi András is elfogadta, a pecsétet azonban meghatározhatatlannak tekintette.²⁸ Követve elődeim gondolatmenetét, valóban két körülményből lehet kiindulni. Az egyik az, hogy a székesfehérvári prépost után a presztízssorrendből adódóan valóban legfeljebb egy prépostot várhatunk. Emellett az is figyelemre méltó szempont, hogy a 10. és 11. pecsét tulajdonosai, Keserű Mihály püspök és Beriszló Péter prépost királyi titkárok is voltak. A Szent György-napi országgyűlés alatt rajtuk kívül két további titkár, Szeremlényi Ferenc erdélyi prépost és csulai Móré Fülöp egri nagyprépost mutatható ki az uralkodó mellett,²⁹ ám ők – Várdai Pálhoz hasonlóan – kétségtelenül nem voltak főpapok: Móré ekkori pecsétjén is hiába keresünk főpapi süveget.³⁰ Inkább olyan prépostot kell tehát

27 Csánki D.: i. m. 50.

28 Kubinyi A.: i. m. 201.

29 Ferenc titkár egy-egy 1511. máj. 6-i és 9-i (HU-MNL-OL-DL 90337., HU-MNL-OL-DF 291380.), a fekete-fehér képeken a pecsétetek nem látszanak, míg Móré Fülöp egy máj. 9-i királyi oklevél (HU-MNL-OL-DL 22106.) referense. Szeremlényire lásd Kubinyi A.: A királyi titkárok i. m. 7. Móré egri nagyprépostságára lásd C. Tóth Norbert: Az egri káptalan archontológiája 1387–1526. Turul 88. (2015) 50., személyére Fedeles Tamás: Egy Jagelló-kori humanista pályaképe. Csulai Móré Fülöp (1476/1477–1526). Levéltári Közlemények 78. (2007) 35–84.

30 Móré Fülöptől három pecsétlenyomatot is ismerünk az 1510 decembere és 1512 márciusa közötti időszakból. A pajzsban hármassal halomból kiemelkedő, jobbra forduló és mancsával koronát átnyújtó oroszlán látható, ami bizonyosan a Hunyad megyei Csulaiak családi címere, a pajzs felett PHAP (*Philippus Agriensis Prepositus*) monogram olvasható (HU-MNL-OL-DF 210750–752. = eredetije: HU-MNL-HML-XV.5.-824–826. [Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára, Mohács előtti oklevelek]). A címerképet a Hunyad megyei család alighanem a Hunyadiak „besztercei oroszlánja” után kapta: Neumann Tibor: „Szinte királyi ház”. A Szapolyai-család reprezentációja, cím- és címerhasználat a Mohács előtt. In: Egy elfeledett magyar királyi dinasztia: a Szapolyaiak. Szerk. Fodor Pál és Varga Szabolcs. (Mohács 1526–2025. Rekonstrukció és emlékezet.) Bp. 2020. 69.

keresünk, akit a korszakban – a fehérvárihoz hasonlóan – a prelátusok között tartottak számon.

Ilyen volt például a pozsonyi prépost, aki 1469-ben kapott engedélyt arra, hogy főpapi jelvényeket viseljen. A javadalom ekkori betöltője az a Sánkfalvi Miklós volt, aki az előző évtizedben gyakran tűnik fel királyi titkárként.³¹ Bár az országgyűlésen való részvételéről nem maradt fenn bizonyító adat, személye azért is kézenfekvő megoldásnak tűnik, mivel az 1511. évi oklevél most vizsgált pecsétjén a monogram meglehetősen biztonságosan NP-nek olvasható. A prépost egyetlen értékelhető pecsétje egy 1508. évi oklevelén található meg, amelyen kivehető az NP monogram (*Nicolaus Prepositus*), illetve a két betű között a főpapi süveg. E pecsétlenyomat arányai teljesen azonosak az 1511. évi pecséttel (6–7. kép), így az azonosítást bizonyosra vehetjük. Jól ismert, hogy a Sánkfalviak 1455-ben V. Lászlótól, majd 1489-ben Mátyás királytól két egészen különböző címet is elnyertek.³² Az előbbi fő motívuma egy hármasként halomra lépő, kezében S alakú kígyót tartó majom, utóbbi – amelyet Sánkfalvi Antal pozsonyi prépost, Miklós nagybátyja járt ki az uralkodónál, és valószínűleg nem véletlenül erősen emlékeztet Filipec János kancellár címerére – bal kéz által tartott három nyílvesző.³³ Az 1508. évi pecsétlenyomat egyértelműen az utóbbi címer fedezhető fel, ami a vizsgált sokpecsétes oklevelén csak felismerhetetlenül elmosódott állapotban maradt fenn.

6. kép – Sánkfalvi Miklós pozsonyi prépost pecsétje 1511-ből (I. sor 12. pecsét)

7. kép – Sánkfalvi Miklós pozsonyi prépost pecsétje 1508-ból (SNA, Sükromny archív Bratislavskej Kapituly A-9-7. = DF 227639.)

A főpapi pecsétek vizsgálatának végére érve még egy megjegyzést kell tennem: a fenti formában nem igaz az a Csánki által hangoztatott és Csergheő által is megerősített kijelentés,

mely szerint a vörös színű viasz használata a korszakban következetlen.³⁴ Az 1511. évi oklevél egyértelműen igazolja, hogy az első sorban tényleg csak a prelátusok pecsételhetek, akiket régi szokás szerint megilletett a vörös viasszal való pecsételés joga. Nem véletlen, hogy a két érsek és nyolc püspök mellett éppen a székesfehérvári és a pozsonyi prépostok látták el pecsétjükkel az okleveleket: mindketten ugyanis püspöksüveg viselésére jogosult főpapok voltak, akik magánleveleiket is vörös viasszal zárták le.³⁵ Ezzel ellentétben Várdai Pál szentszigmondi prépost és Csulai Móré Fülöp egri nagyprépost, hiába tartoztak a szűk királyi udvartartáshoz, nem voltak prelátusok, nem használhattak vörös viaszt leveleik hitelesítésére, és ezért nem is találjuk ott pecsétjüket az oklevelen, holott nagyon is elképzelhető, hogy az annak kibocsátásához vezető döntésnek tevékeny részesei voltak. Jellemző módon a II. Ulászló király öt évvel későbbi halálát követő napokban a rendek által kibocsátott sokpecsétes oklevelre Várdai Pál még mindig zöldesfekete viaszba nyomta pecsétjét,³⁶ és csak 1518-tól használt vörös pecsétet.³⁷

2. A vörös viaszú főúri pecsétek

A főpapi pecséteket a II. sorban 13, majd a III. sor elején négy vörös viaszba nyomott gyűrűs pecsét követi (arra, hogy ez a 17 személy miért használt ekkor vörös viaszt, illetve miért ilyen sorrendben látták el pecsétjeikkel az oklevelet, a tanulmány végén térek ki.) Mivel a pecsétek mintegy felét a bárói tisztviselők nyomták rá az oklevelre, akiknek a címerei ismeretebbek, a korábbi szakirodalom a pecsétbirtokosok több mint felét helyesen azonosította. Csánki Dezső az első kilenc pecsét tulajdonosának kilétét tudta tisztázni,³⁸ Kubinyi András további két pecsétet azonosított és Csánki egyik tévedését is javította.³⁹ Az alábbiakban egyenként megvizsgálom a megoldatlan és javítandó eseteket, illetve kitérek egy-egy érdekes jelenségre is. Két lenyomat (III. sor 3–4. pecsétek) esetében az elődeim, illetve általam adott megfejtéseket bizonytalanul érzem.

31 Sánkfalvi 1503 és 1510 között mutatható ki titkárként, sőt olykor királyi tanácsosként is. Életére és tisztségeire lásd *Csiba Balázs*: Sánkfalvi Miklós (Az NKFI K 134690. sz. projekt keretei között készülő életrajzi lexikon – a továbbiakban: Életrajzi lex. – kéziratában).

32 A Sánkfalvi-címerekre legutóbb, a korábbi szakirodalommal: *Faragó Dávid*: Sánkfalvi Antal és Hős Tamás címerlevele. In: *A Hunyadiak címerlevelei 1447–1489*. Szerk. Avar Anton. Bp. 2018. 274–279.

33 Filipec János pecsétjeire lásd pl. 1490: HU-MNL-OL-DL 19639. (2. pecsét), HU-MNL-OL-DL 104715., HU-MNL-OL-DF 203957. (3. pecsét), HU-MNL-OL-DF 261675. (4. pecsét), HU-MNL-OL-DF 244122. (bizonytalan, 3. pecsét).

34 *Csánki D.*: i. m. 50., *Csergheő G.*: i. m. 134–135. (Az utóbbi szerző által említett, 1500. évi vörös viasz pecsét említése bizonyára tévedés eredménye.)

35 *Egyházi archontológia* 138. Az irodalom a prépostok közül rendre csak a székesfehérvári prépostot sorolja a főpapok közé (pl. *Kubinyi A.*: Bárók i. m. 149.). Ám 1469-ben, illetve 1472-ben a pozsonyi és a szepesi prépostok is engedélyt kaptak arra, hogy főpapi jelvényeket viseljenek (*Egyházi archontológia* 138., 142.). A szepesi prépost tekintélyét ugyanakkor csökkentette, hogy a 15. század végétől már nem a király, hanem a Szapolyai család volt a kegyúr. Még egy préposti méltóság volt, amelynek viselője a 15. század végén már vörös viaszt használt: a budai prépost (lásd pl. 1478: HU-MNL-OL-DL 68434., vö. még a Losonci Zsigmondról alább írottakat).

36 SNA, Esterházy család cseszneki ága, fasc. 28. nr. 26., II. sor 4. pecsét (az oklevél fotója: HU-MNL-OL-DF 282230.).

37 *Laczlavik Gy.*: i. m. 19.

38 *Csánki D.*: i. m. 51–56. A többi pecsétből ötöt (ebből kettő gemma) nem tudott személyhez kötni, három esetében (Losonci Bánfi János, Móré György és Sárkány Ambrus) pedig téves megoldást adott.

39 *Kubinyi A.*: Bárók i. m. 201–212. Egy-egy esetben a szerző téves megfejtést adott (Beriszló János), rossz azonosítást fogadott el (Sárkány Ambrus), vagy nem reflektált elődje egyik azonosítására (Csulai Móré György – a pecsét azonosítása hiányzik adattárából).

II. sor 10. pecsét

E pecséten a címerpajzs teljesen elmosódott, a három betűből álló monogram azonban többé-kevésbé látszódik (8. kép). Csánki Dezső a betűknek kérdőjelesen AM (vagy ANI) olvasatát adta.⁴⁰ Kubinyi András meglepő módon a pecsétet Beriszló János szerb despotához kötötte.⁴¹ Csak találgathatjuk, mi alapján jutott erre a következtetésre: talán abból indult ki, hogy a szerb despoták pecsétje a korábbi sokpecsétes okleveleken is előkelő helyekre került.⁴² A megoldás ugyanakkor egyértelműen téves. Ugyanez a pecsét látható ugyanis – szintén nehezen értelmezhető címerábrával – az 1505. évi rákosi végzés oklevelén is (II. sor 9. pecsét), ahol a monogram még jobban látszódik: AMP (9. kép).⁴³ A Rákoson kelt oklevél segít feloldani a monogramot is. Az oklevél élén álló névsorral összevetve ugyanis a pecsét bizonyosan Pálóci Mihályhoz tartozik. Emellett az is egyértelmű, hogy az ezt követő 10. pecsétre a névsorban nem egy, hanem két név – Podmanicki Jánosé és Pálóci Antalé – jut. Következésképpen ezúttal az a különleges helyzet áll elő, hogy a vizsgált pecsét Pálóci Antal és Mihály testvérek közös pecsétje (ezért nem tartozik a rákosi végzés diplomáján Antalhoz külön pecsét), és a monogram feloldása *Anthoniuss (et) Michael (de) Palocz*.

8. kép – Pálóci Antal és Mihály pecsétje 1511-ben (II. sor 10. pecsét)

9. kép – Pálóci Antal és Mihály pecsétje 1505-ben (DL 39335. II. sor 9. pecsét)

A testvérpár közötti szoros kapcsolatot nemcsak a közösen használt pecsét, hanem a Mihály 1519. évi halálát követően Antal által készíttetett sárospataki sírkő is bizonyítja, amelyen ugyancsak együtt szerepel kettejük neve.⁴⁴ A sírkövön a Pálóciak régi családi címere figyelhető meg, egy koronából kiemelkedő idős férfi alakja. A pecséten is ez a motívum szerepelhetett, de még a rákosi oklevelén jobb állapotban fennmaradt pecséten is csak a korona azonosítható. A pecsét az

40 Csánki D.: i. m. 54.

41 Kubinyi A.: Bárók i. m. 203.

42 Brankovics Jován despota 1499-ben a világiak között a 9. (HU-MNL-OL-DF 289015.), Beriszló János 1505-ben a 13. (HU-MNL-OL-DL 39335.), 1506-ban a 6. (HU-MNL-OL-DF 287389.), 1507-ben az 5. (HU-MNL-OL-DF 289016.) volt a sorban. Beriszló ekkoriban egy szerb sasos címet viselt (1508: HU-MNL-OL-DL 82273.).

43 HU-MNL-OL-DL 39335. 22. kép. (A másik, Bécsben őrzött példányt nem állt módomban használni: HU-MNL-OL-DF 287378.).

44 *Lővei Pál*: Posuit hoc momentum pro aeterna memoria. Bevezető fejezetek a középkori Magyarország síremlékeinek katalógusához. Akadémiai doktori értekezés. Bp. 2009. Képmelléklet, 56.

1511. évi oklevélen elsősorban Pálóci Mihály pohárnokmester jelenlétére utalhat, hiszen Antal nem viselt udvari tisztséget, és egészen a 12. pecsétig – Ország Mihályt leszámítva – bárói tisztségviselőket találunk. Ettől függetlenül persze nagyon is elképzelhető, hogy mindketten részt vettek a tanácsülésen, és a közös pecsétet csak akkor használták, amikor mindketten jelen voltak.⁴⁵

II. sor 12. pecsét

Ez oklevelünk első gemmapecsétje (10. kép), ebből adódóan önmagában természetesen nem volt személyhez vagy családhoz köthető.⁴⁶ Csupán a véletlennek köszönhető, hogy a Janus-főt ábrázoló gemma lenyomata⁴⁷ fennmaradt egy 1513. évi oklevélen is (11. kép),⁴⁸ amelynek kibocsátója Perényi Gábor kamarásmester, aki így oklevelünkön társát, Podmanicki János kamarásmestert, pozsonyi ispánt követi.

10. kép – Perényi Gábor gemmapecsétje az 1511. évi oklevélen (II. sor 12. pecsét)

11. kép – Perényi Gábor gemmapecsétje 1513. december 29-i oklevelén (DF 292838.) (Ld. 48. jegyz.)

II. sor 13. pecsét

A griffes pecsét (12. kép) tulajdonosát Csánki még losonci Bánfi Jánosként azonosította, Kubinyi András ezt Losonci Zsigmondra javította,⁴⁹ bizonyára abból adódóan, hogy Losonci László egykori erdélyi vajda, illetve tárnokmester fiaként ő kétségtelenül a bárók közé tartozott, és így pecsétjét megillette az előkelő hely. Az azonosítás így lezártnak tekinthető, különösen mivel Losonci Zsigmondnak ez a pecsétje két további lenyomatról is ismert.⁵⁰ Egy érdekességre azonban érdemes felhívni a figyelmet. A pecséten a pajzs feletti monogram elmosódott, a két szélen S és L betűk láthatók. A pecsét másik két lenyomatán azonban tisztán olvasható a

45 Emellett szólhat az, hogy Pálóci Mihály az 1506. jún. 24-i sokpecsétes oklevélen egy másik pecsétet használt (HU-MNL-OL-DF 287389. II. sor 8. pecsét, Lővei Pál szíves közlése).

46 Csánki D.: i. m. 54–55.

47 Leírását lásd *Gesztelyi Tamás – Rácz György*: Antik gemmapecsétek a középkori Magyarországon (ATAOA XIX.). Debrecen 2006. 136., 189.

48 1513: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár, Kazinczy Gábor gyűjt. K 391/12. (I. 12.) = HU-MNL-OL-DF 292838.

49 Csánki D.: i. m. 55., Kubinyi A.: Bárók i. m. 201.

50 1498: HU-MNL-OL-DL 82141., 1505: HU-MNL-OL-DL 82231.

pecsétet használt, és testvérei, János kamarásmester, pozsonyi ispán, illetve István majdani nyitrai püspök más formában ábrázolták az Ulászló kegyéből címerükre emelt lengyel vagy Jagelló-sast (18–20. képek).⁶² Az, hogy a monogram csupán egy M betű, nem példa nélküli: Mátyás király egyik unokatestvérének, Vingárti Geréb Mátyás korábbi bánnak két évtizeddel korábban szintén csak egy M betű volt látható a pecsétjén.⁶³ Jobb megoldásig a pecsét birtokosának Podmanicki Mihályt kell tekintenünk, aki legkésőbb 1512-től a királyi nehézfégyverzetű aulikusok kapitánya volt.⁶⁴

17. kép – Podmanicki Mihály pecsétje 1511-ből (III. sor 3. pecsét)

20. kép – Podmanicki István nyitrai püspök pecsétje 1516-ból (SNA, Csesznecká línia rodu Esterházy, fasc. 28. nr. 26. = DF 282230.)

21. kép – Somi Gáspár (?) pecsétje 1511-ből (III. sor 4. pecsét)

18. kép – Podmanicki Mihály aulikuskapitány pecsétje 1525. évi oklevelén (SNA Rod Zay z Uhrovca Sign. D. nr. 77. = DF 265915.)

19. kép – Podmanicki János kamarásmester, pozsonyi ispán pecsétje 1511-ből (II. sor 11. pecsét)

III. sor 4. pecsét

A rendkívül rossz állapotú, törött pecsétből csupán annyi látszik, hogy a pajzsot egy sárkány, ezt pedig egy nyolcszögletű keret veszi körül (21. kép). A sárkányból adódóan Csánki Dezső és Kubinyi András egyaránt ákosházi Sárkány Ambrus pecsétjének tartotta,⁶⁵ ami biztosan elvetendő, mivel neki alább (III. sor 7. pecsét) még szerepelni fog a pecsétje. Sárkány-pajzs-tartót ráadásul több korabeli család is használt, például a Bátoriak, miként az oklevelünkön István temesi ispán pecsétjénél (II. sor 5. pecsét) is látható. István testvérei azonban ezúttal nem jöhetnek szóba: György a lovászmestersége miatt előkelőbb helyen szerepelt volna, András királyi kamarás Istvánéhoz hasonló pecsétjét pedig ovális és nem nyolcszögletű keret veszi körül.⁶⁶ Egy olyan sárkányos főúri pecsétet találtam csak, amely nyolcszögletű: Somi Gáspárét, Józsa néhai temesi ispán egyetlen fiáét 1514-ből és 1519-ből.⁶⁷ Bár az 1511. évi lenyomaton még a Somi-címer két harántpólya sem látszik (legfeljebb az egyik sejtethető), a pecsét mérete és arányai azonosnak tűnnek az 1514. és 1519. évi pecsétekével (22–23. kép).

22. kép – Somi Gáspár pecsétje 1514-ben (DL 22848.)

23. kép – Somi Gáspár pecsétje 1519. évi oklevelén (DL 23227.)

Zsarnónál szabácsi bánként halt meg (Archontológia I. 148.). Igaz, ő a rákosi végzés oklevelén zöld viaszba nyomta pecsétjét. A Korbáviai-címerben persze nem sas, hanem lúd látható. Sasos címert használt a Macedóniai család is, legalábbis László szerémi püspök 1525. évi pecsétje alapján (HU-MNL-OL-DL 24148., I. sor 10. pecsét), de a család a bárók közé nem kerülhetett. 62 A család új címerének jelentőségére a régebbi szakirodalommal: *Tibor Neumann: Dienstleister der Dynastie. Die neue Aristokratie von König Wladislaw II. und der Wiener Fürstentag. In: Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der habsburgisch-jagiellonischen Doppelvermählung.* Hrsg. Bogusław Dybaś, Istvan Tringli. (21st-Century Studies in Humanities) Bp. 2019. 166.

63 1490: HU-MNL-OL-DL 104715., HU-MNL-OL-DF 203957. és a többi 1490. április 17-én kelt meghívón (9. pecsét). Jóval korábbi példa Kusalyi Jakcs Mihályé, aki m monogramot használt 1440. évi pecsétjén (Történeti tanulmányok XXVI. Supplementum. Középkori magyar pecsétek Varsóból. Szerk. Novák Ádám. Debrecen 2018. 80.).

64 1512: HU-MNL-OL-DF 217137. Vö. *Neumann, T.: Dienstleister* i. m. 166.

65 *Csánki D.:* i. m. 55–56., *Kubinyi A.:* Bárók i. m. 207.

66 Pl. 1511: HU-MNL-OL-DL 82233., 1513: HU-MNL-OL-DL 56398.

67 1519: HU-MNL-OL-DL 23227.

Jóllehet a család kaphatott címerújítást 1505 körül⁶⁸ – ekkortól ugyanis Somi Józsa mindig vörös viaszba nyomta pecsétjét, ami királyi kegyre utal –, a temesi ispán még a (nagy)pecsétjén sem használta a sárkány pajzstartót,⁶⁹ így az fia újításának látszik. Apjához hasonlóan Somi Gáspár vörös viaszú pecsétet használt, és bár bárói tisztséget nem viselt (1512-től királyi aulikuskapitányként és kamarásként tűnik fel), bárói rangúnak számított.⁷⁰ Az azonosítást a pecsét roncsolt állapota miatt bizonytalannak tekintem.

3. A zöld viaszú főúri pecsétek

Az oklevél utolsó hét pecsétjét az eddigiektől eltérően zöld viaszba nyomták. A szakirodalom alapján a pecséteknek ez a legkevésbé ismert csoportja: az első lenyomatot leszámítva, amely egy szép állapotban megmaradt, monogramos Hérvári-pecsét (III. sor 5. pecsét), Csánki Dezső a többi vagy nem tudta azonosítani (3), vagy téves megfejtést közölt (3), és Kubinyi András is csupán eggyel gyarapította a megfejtett pecsétek számát.⁷¹ Ma már az utolsó, azaz 36. pecséten kívül, amely egy gemma (24. kép),⁷² valamennyi biztos módon azonosítható.

24. kép – Ismeretlen előkelő pecsétje az 1511. évi oklevélén (III. sor 11. pecsét)

III. sor 6. pecsét

Az oklevél harmadik gemmapecsétjén egy rák látható felülnézetben (25. kép),⁷³ birtokosa eddig azonosítatlan volt. Szerencsére a gemma több lenyomata is fennmaradt, ami alapján biztosan tudható, hogy az Bornemissza János volt kincstartó, budai várnagy birtokában volt (26. kép). A többi lenyomaton alul kivehető az Ib monogram (*Iohannes Bornemyza*) is.⁷⁴ E pecsét feltűnik egy 1516. évi sokpecsétes oklevélén is,⁷⁵ 1523-ban viszont már egy ellentétes irányba néző rák és skorpió került Ib monogramos gemmájára.⁷⁶ Bornemissza előszeret-

68 A rákosi végzés oklevélén Somi még zölddel pecsételt (HU-MNL-OL-DL 39335. 20 kép), 1506 júniusában (HU-MNL-OL-DF 287389., II. sor 3. pecsét) már vörössel.

69 1507: HU-MNL-OL-DL 82268.

70 Életére lásd *Szaszkó Elek*: Somi Gáspár. In: *Életrajzi lex.*

71 *Csánki D.*: i. m. 57., *Kubinyi A.*: Bárók i. m. 201–212. (Kubinyi gersei Pető János címerét ismerte fel.)

72 Leírása: „Jobbra haladó Victoria áldozati állatot – valószínűleg bikát – vezet.” *Gesztelyi T. – Rácz Gy.*: i. m. 116., 180.

73 A lenyomat leírása: *Gesztelyi T. – Rácz Gy.*: i. m. 147.

74 Pl. 1514: HU-MNL-OL-DL 82418., 1519: HU-MNL-OL-DL 62047., 1526: HU-MNL-OL-DL 47666.

75 1516: HU-MNL-OL-DF 282230. (II. sor 6. pecsét). Vö. 1523: HU-MNL-OL-DL 24876. (13. pecsét).

76 1523: HU-MNL-OL-DL 24876. (12. kép, 13. pecsét, leírása: *Gesztelyi T. – Rácz Gy.*: i. m. 148. – itt a monogram „P I [tükörírással]” feloldás szerepel, azonosítatlan pecsétként).

25. kép – Bornemissza János pecsétje 1511-ben (III. sor 6. pecsét)

26. kép – Bornemissza János pecsétje 1519. évi oklevélén (DL 62047.)

tel nyomott rá különböző gemmákat irataira,⁷⁷ kincstartóként és pozsonyi ispánként ugyanakkor egy címeres pecsétje is ismert, amelyen egy madáralak, talán keselyű látható.⁷⁸

III. sor 7. pecsét

A pecsétet eddig minden kutató Pálóci Mihályénak tekintette,⁷⁹ ez ugyanakkor már csak azért sem lehetséges, mert fentebb már azonosítottuk a Pálóci fivérek közös pecsétjét (II. sor 10. pecsét), de e vélekedés ellen más érveket is fel lehet hozni: egyfelől nehezen volna magyarázható, miért kerül egy báró pecsétje sorban ennyire hátulra, másfelől a Pálóciak már a rákosi végzés oklevélén is vörös viaszba nyomták gyűrűspecstjüket.⁸⁰ A közel köralakú, kopott pecsét pajzsán egy koronából kinövő emberalak látható, a pajzsot sárkány veszi körül (27. kép). E pecsétnek számos lenyomata maradt fenn (28. kép), amelyek némelyikén a sárkány feje felett AS

27. kép – Sárkány Ambrus pecsétje 1511-ből (III. sor 7. pecsét)

28. kép – Sárkány Ambrus pecsétje 1512. évi levelén (Štátny archiv v Prešove, Eperjes v. lt. 840. = DF 229415.)

77 Pl. 1490: HU-MNL-OL-DL 25365. (Leírása: *Gesztelyi T. – Rácz Gy.*: i. m. 93.), 1501: HU-MNL-OL-DF 216490., HU-MNL-OL-DF 229180.

78 Pl. 1526: HU-MNL-OL-DL 62111. (Címeres pecsétje inkább hivatali iratain tűnik fel.)

79 *Csánki D.*: i. m. 57., *Csergheő G.*: i. m. 139., *Kubinyi A.*: Bárók i. m. 206.

80 HU-MNL-OL-DL 39335. II. sor 9. pecsét (lásd feljebb a 9. képet).

monogram látszik.⁸¹ Birtokosa Sárkány Ambrus, aki e napokban ki is mutatható Budán, és ekkoriban az ónodi szabad úr címet, illetve a máramarosi megyés- és kamaraispáni tisztséget viselte.⁸² Míg Miksa császár 1510. évi, Sárkánynak és családjának birodalmi bárói címet adományozó oklevele címerfestményt közöl leírás nélkül,⁸³ addig éppen az 1511. évi országgyűlés után, június 24-én II. Ulászló által kibocsátott bárói címadományozás során leírást is kapunk a család címeréről, melynek fő motívuma a koronából kinövő leányalak, amely almát nyújt a sárkánynak.⁸⁴

III. sor 8. pecsét

Az oklevél negyedik gemmapecsétje (29. kép) megtalálható egy 1510. évi oklevélen is, amelynek kibocsátója hét fogott bíró, ám az iratot közülük csak hárman látták el pecsétjükkel (két gemmával és egy címeressel). Mivel a keresett pecsét az 1510. évi oklevélen a három közül az első (30. kép), és a harmadik, címeres, monogramos pecsét a kibocsátói sorban szereplő negyedik fogott bírónak, így a pecsét a névsor első két tagjához, azaz vagy Losonci Bánfi Jánoshoz, vagy Telegdi Istvánhoz tartozhat – a sorrend keveredése esetén még a harmadik Losonci Bánfi Péter jöhet szóba,⁸⁵ akiről véletlenül tudjuk, hogy a sokpecsétes oklevél kibocsátásának napján, 1511. május 10-én valóban Budán tartózkodott.⁸⁶ Telegdi korábban kincstartó volt (1504–1506),⁸⁷ így a királyi tanácsban egyáltalán nem lenne meglepő a jelenléte, az ugyanakkor igaz, hogy

29. kép – Telegdi István pecsétje 1511-ben (III. sor 8. pecsét)
30. kép – Telegdi István pecsétje 1510. évi oklevelükön (DL 65452.)

81 1511: HU-MNL-OL-DF 217105., 1512: HU-MNL-OL-DF 217147., HU-MNL-OL-DF 229415., 1516: HU-MNL-OL-DF 282230. (II. sor 2. pecsét), 1523: HU-MNL-OL-DL 24876. (15. pecsét, 14. kép) stb.

82 HU-MNL-OL-DL 22152., HU-MNL-OL-DF 241045., vö. HU-MNL-OL-DL 22155., HU-MNL-OL-DL 93755.

83 HU-MNL-OL-DL 74550. (vö. *Áldásy Antal*: A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címereslevelei II. Bp. 1923. 71.).

84 Eredeti példánya nem maradt fenn, a másolatok közül lásd pl. HU-MNL-OL-DL 105102. (vö. *Áldásy A.*: i. m. II. 72.).

85 HU-MNL-OL-DL 65452.

86 HU-MNL-OL-DL 22156. Regesztája: Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család történetéhez. II. kötet 1458–1526. Szerk. Iványi Béla. Bp. 1928. 433–434. Bánfi Péternek fennmaradt egy 1511 végén, Gerendi Lászlóval közösen kibocsátott, Tolcsván kelt oklevele, amelynek függőpecsétjének a lenyomata alig értelmezhető, de mintha nem ezzel a pecséttel lenne azonos (HU-MNL-OL-DF 229413.).

87 Archontológia I. 132.

1506 előtt alvajdaként, majd kincstartóként nagyon sok levele és oklevele maradt fenn, és ezeken mindig címeres pecsétet használt.⁸⁸ Mégis ő a pecsétbirtokos: az 1506. júniusi sokpecsétes oklevélen ez a pecsét ugyancsak megtalálható (II. sor 11. pecsét), ám ott a kibocsátók között a Bánfiakat nem, csak Telegdi nevét találjuk meg.⁸⁹ A gemmapecsét leírása az 1510. évi lenyomat alapján: „Háromágú tulipánvirág, két oldalán egy-egy nyúl behúzott lábakkal, fejjel felfelé.”⁹⁰

III. sor 9. pecsét

A pecsétábrát az eddigi irodalom a Rátót nemzetség hársfaleveléhez kötötte, birtokosaként Csánki egyenesen serkei Lórántfi Miklóst valószínűsítette, Kubinyi viszont nem értelmezte.⁹¹ Mivel Lórántfi a többi pecsétbirtokos közül némileg „kilógna”, magam korábban az egyik, szintén Rátót nemzetségből származó, ám az udvarral komoly kapcsolatban álló családot, a Paksiakat, közülük is elsősorban Mihály későbbi nándorfehérvári bánt kerestem a lenyomat mögött.⁹² Ha azonban jobban megnézzük a címerábrát (31. kép), az alig hasonlít a Paksi család címeres emlékeire, amelyeken ez idő tájt a hársfalevel egy gallyból vagy ágból nő ki, és inkább a pajzs felső felére kerül.⁹³ Ha a lombos fának tűnő motívumot még értelmezhetjük is esetleg hársfalevelnek, a tetején lévő, madárnak tűnő alak teljesen idegen a Paksi és a többi rokon család címerétől. Éppen emiatt tovább kerestem a pecsétbirtokost, méghozzá az ország kormányzatából részt vállaló előkelők között. A véletlen segített: 1503. február 19-én ezt a pecsétet nyomta rá oklevelére Haraszti Ferenc egykori szőrényi és jajcai bán, aki 1511-ben a barsi és aradi megyésispánságokat

31. kép – Haraszti Ferenc pecsétje 1511-ben (III. sor 9. pecsét)

32. kép – Haraszti Ferenc pecsétje 1503. évi oklevelén (Ld. a 94. jegyz.)
Fotó: Primási Levéltár

88 Lásd a levéltári adatbázisban a Telegdi által kibocsátott (ok)leveleket.

89 HU-MNL-OL-DF 287389. (Lóvei Pál szíves közlése.)

90 *Gesztehyi T. – Rácz Gy.*: i. m. 114.

91 *Csánki D.*: i. m. 57., *Csergheő G.*: i. m. 140. Kubinyi András névmutatójában az oklevél 22. pecsétje nem fordul elő (*Kubinyi A.*: Bárók i. m. 203–212.).

92 És ezzel megtévesztettem Lakatos Bálintot is, aki szóbeli közlésemre hivatkozva felvette a Paksi címeremlékek közé: *Lakatos Bálint – Schill Tamás*: Földesúri címerből mezővárosi jelvény. Dunapataj pecsétjei a 16–20. században. Turul 94. (2021) 26–27.

93 A Paksi családtagok pecsétjeire lásd uo. 27.

töltötte be (32. kép).⁹⁴ A két lenyomat alapján Haraszti címerének fő motívuma a lombos fa tetején ülő, jobbra néző madár volt, a pajzs felett az 1503. évi pecséten alig kivehetően talán FH monogram látható.

III. sor 10. pecsét

Az utolsó előtti pecsétet (33. kép) Csánki Dezső teljes joggal kapcsolta össze a Nádasd nemzetséggel, hiszen a nád között ábrázolt kacsza az ebből eredő családok közös címerjelvénye. Abban már tévedett ugyanakkor, hogy a pecsét – a rajta lévő monogram második, általa D-nek olvasott betűje alapján – Nádasdi Tamás nádor apjává, Darabos Ferencé lett volna.⁹⁵ Kubinyi András a pecsétbirtokost gersei Pető Jánosként azonosította,⁹⁶ és ebben kétségtelenül igaza volt: Pető ugyanezt a pecsétnyomót használta egy 1501. évi oklevelén (34. kép).⁹⁷ Itt azonban van egy látszólagos ellentmondás: Pető János 1507-ben, a királyi gyermekek udvarmestereként II. Ulászló királytól címerújításban részesült, és ezzel együtt azt a jogot is megkapta, hogy okleveleit vörös viaszú pecséttel lássa el. Noha az új címerben a négyelt pajzs második mezejében megmaradt a kacsza (immár nem nádszálak között), annál sokkal hangsúlyosabb lett az első mezőbe kerülő növekvő oroszlán.⁹⁸ Pető ekkortól valóban egy vörös viaszba nyomott, oroszlánt ábrázoló pecséttel zárta le leveleit, miként 1508-ban,⁹⁹ sőt, ami szintén érdekes, már fél évvel a címeradomány előtt is az oroszlános pecsétet használta, de akkor még zöld viasszal.¹⁰⁰

33. kép – Gersei Pető János pecsétje 1511-ben (III. sor 10. pecsét)

34. kép – Gersei Pető János pecsétje 1501. évi oklevelén (DL 101301.)

94 Tisztségeire lásd Archontológia I. 140., 150–151., II. 31., 50–52. Haraszti életére lásd Szaszko Elek: Haraszti Ferenc. In: Életrajzi lex. Itt szeretnék köszönetet mondani Hegedűs Andrásnak, aki kérésre fényképet küldött az oklevél (HU-PL-ESZHL-34.1. [Prímási Levéltár, Esztergom, Esztergomi Székesfőkapitány hiteleshelyi levéltára] HU-MNL-OL-DF 208861.) pecsétjéről.

95 Csánki D.: i. m. 57., vö. Csergheő G.: i. m. 140.

96 Kubinyi A.: Bárók i. m. 206.

97 HU-MNL-OL-DL 101301.

98 Szovák Kornél: Gersei Pethő János címerbővítő armálisa 1507-ből. Turul 83. (2010) 97–103. Szaszko Elek szerint az oroszlán Pető János anyai őseinek, a Szeri Pósaí családnak a címeréből származik, és a birtokokra vonatkozó igényt szimbolizálta. Szaszko Elek: A szódi uradalom 1517/1518. évi számadásjegyzéke (Adatok a Gersei Pető család dél-alföldi birtoklásáról). Történelmi Szemle 59. (2017) 657. 16. jegyz.

99 HU-MNL-OL-DL 93736.

100 HU-MNL-OL-DL 25427.

Arra, hogy miért nem az új címerére utaló pecsétjével látta el a sokpecsétetes oklevelet, egy magyarázatot látok: Pető oroszlános pecsétje, amely körpecsét volt, alakjával és különösen méretével (d = 24 mm) kiemelkedett volna a gyűrűspecsétek közül. Pető talán éppen ilyen esetekre tartotta meg régi, szintén köralakú pecsétjét (d = 18 mm), amelyre – bár ez bizonytalan – talán a magyaros sorrendű GPI monogramot vésette. Az alábbiakban fontos érv lesz számunkra az, miért nem a vörös viaszú főuraké közé került a Pető-gyűrűspecsét.

Összegzés: a pecsétbirtokosok összetétele

Az 1511. május 10-i harminchat pecsétetes oklevelet a meg nem nevezett főpapok, bárók és előkelők (*Prelati et barones ceterique proceres regni Hungarie*) bocsátották ki. Csánki Dezső ezt még úgy értelmezte, hogy a György-napi országgyűlésről a nemesség idejekorán hazatért, és csak az oklevél kibocsátói maradtak a fővárosban.¹⁰¹ Ezúttal azonban egyáltalán nem erről volt szó: a nemesség az oklevél alapján csak úgy járult hozzá az 1511. és 1512. évi ötven-ötven dénáros rendkívüli adó megajánlásához (persze a húszdénáros kamara-hasznán felül, amely az uralkodó rendes jövedelme volt), ha a főpapok és a bárók szavatolják, hogy az adókat a birtokikról ők is megfizetik, illetve ha az adókból zsold (fizetés) vagy régi tartozások címén nem vesznek fel különféle összegeket.¹⁰² Az oklevél a nemesség korban gyakran dokumentálható, főpapokkal és bárókkal szembeni bizalmatlanságának az emléke. Ebből a kötelezvény-jellegből vezethető le az az oklevélben olvasható mozzanat is, hogy a főpapoknak és a báróknak valamennyi megyébe ilyen kötelezvényt kellett küldenie, és azokat a megyék kötelesek voltak a két évvel későbbi, azaz 1513. évi Szent György-napi országgyűlésen, tehát a kötelezvény lejártát követően visszaszolgáltatni a kibocsátóknak (ebből adódóan valószínű, hogy az egyedül fennmaradt sokpecsétetes példánynak több tucat „testvérét” is kibocsátották ekkor). A király előtt a nemesek is ígéretet tettek az adó megfizetésére, és ők is kibocsátottak egy kötelezvényt. Azaz ezúttal a főpapok, bárók és előkelők nem „az ország egészét jelenítették meg”, amint azt sokszor olvashatjuk a korszak forrásaiban,¹⁰³ hanem kifejezetten a későbbi felsőház elődjét jelentő tágabb királyi tanács adott kötelezvényt a tőlük elkülönülten tárgyaló nemesség számára. De kik alkották ekkoriban a tágabb királyi tanácsot? A választ, úgy vélem, a pecsétek színe adja meg: 12 főpap, 17 báró (ők a vörös pecsétesek) és hét előkelő (ők a zöld pecsétesek).¹⁰⁴ Mint láttuk, a főpapokat két érsek, nyolc püspök és két püspöki kiváltságokkal rendelkező prépost, míg a bárókat a bárói tisztségviselők és a bárói rangú főurak alkották. Végül az előkelők az ország kormányzatában részt vevő, az udvarral

101 Csánki D.: i. m. 4–5.

102 HU-MNL-OL-DL 22154., kiadása: Csánki D.: i. m. 3–4.

103 Pl. 1493: „ceterique barones, proceres et nobiles regni Hungarie totum regnum representantes”, HU-MNL-OL-DF 287361.

104 Csánki Dezső úgy vélte, hogy a II. sor 9. pecséttel, Ország Mihállyal kezdődnek az előkelők, azaz báróknak kizárólag a bárói tisztségviselőket tekintette: Csánki D.: i. m. 54.

szoros kapcsolatban álló nagybirtokos nemesekből kerültek ki.¹⁰⁵

A pecsét színének ilyen értelmezése, megkülönböztető jellege éppen ezekben az években alakul ki. A rákosi végzés oklevelén a világiak esetében a vörös és a zöld pecsétek még keverednek egymással, az előbbi, igen előkelőnek számító szint csak az használhatta, aki a királytól vagy elődeitől erre kifejezetten engedélyt kapott.¹⁰⁶ 1505-ben ők még a kisebbséget alkotják: Perényi Imre (1. pecsét) nádorságából és örökös ispáni címéből, Szentgyörgyi Péter (2.) és Szapolyai János (3.) grófi, Újlaki Lőrinc (4.) hercegi címéből, Ráskai Balázs (6.) korábbi nádori bírói tisztségéből, Pálóci Mihály (9.) és Podmanicki János (10.) királyi kegyből, Szentgyörgyi Ferenc (11.) grófként, Beriszló János szerb despotaként (13.), Drágfi György (16.) királyi kegyből, Losonci Zsigmond (22.) volt óbudai prépostként pecsételhetett vörös színnel.¹⁰⁷ Az 1510-es években már minden báró vörössel pecsétel, amikor a királyi tanácsban tartózkodik, függetlenül attól, hogy volt-e személyre szóló királyi kiváltságlevele e presztízsjelvény használatáról.¹⁰⁸ Ennek a folyamatnak az első jele, kiindulópontja éppen a most vizsgált 36 pecsétetes oklevél.

Láthattuk, hogy a főpapok pecsétjeinek sorrendje egyértelműen követi egyházi méltóságuk rangsorát. Ugyanez feltételezhető a bárók esetében is, ahol a tisztségek a korban bevettnek számító presztízssorrendben követik egymást: nádor, erdélyi vajda, országbíró, temesi ispán, tárnokmester, udvar- vagy ajtónálló-, asztalnok-, pohárnok- és kamarásmesterek (a szlavón bánóság ekkor üresedésben volt, Bátori György lovászmester távolmaradhatott az üléstől, a pozsonyi ispáni tisztséget pedig az egyik kamarásmester töltötte be). A tisztségviselő bárók sorát két főúr szakítja meg: Újlaki Lőrincet, miként máskor is, hercegi rangja miatt – és természetesen nem ekkor viselt nándorfehérvári bánóságára tekintettel – sorolták az előkelő negyedik helyre, az országbíró és a temesi ispán közé. A kilencedik helyen, az asztalnok- és pohárnokmesterek között feltűnő Ország Mihály itteni szereplése annál inkább meglepő: nem tudunk arról, hogy valaha is viselt volna bárói tisztséget, és egyáltalán nem megszokott, hogy a gúti Országok családfejét – noha nagyapja nádorsága, illetve

a család hatalmas vagyona miatt a legelőkelőbbek közé tartozott – tisztség nélkül is a tisztségviselő bárók közé sorolták volna.¹⁰⁹ Nem tartom kizártnak, hogy az ezekben az években sűrűn váltogatott asztalnok- és pohárnokmesterek sorában rövid időre Ország Mihályt is el kell helyeznünk, ezt megerősítő forrás előkerüléséig azonban ez a feltevés igen bizonytalan lábakon nyugszik. Az „igazi bárók” után következnek a tisztséget nem viselő, de bárói rangú személyek – azonosítsuk, mint láttuk, nem teljesen megoldott, de ha Podmanicki Mihály és Somi Gáspár valóban köztük szerepelt, az annak a jele, hogy a király bárói címadohányozása – amely Somi esetében forrás híján csak gyanítható, de nem igazolható – éppen emiatt volt értékes: az adott személy a tanácsban tisztség nélkül is a bárók között foglalhatott helyet, illetve a tágabb tanácsban való részvétele a király külön meghívása nélkül is magától értetődő volt.

Az előkelők kis létszámú csoportján belül két személy itteni feltűnése okozhat meglepetést. Az egyik Sárkány Ambrosus, aki ekkor már birodalmi bárói címmel (Őnod szabad ura) rendelkezett. Úgy tűnik, ez nem bizonyult elegendőnek ahhoz, hogy a máramarosi ispánt a magyar bárók közé sorolják – igaz, a királyi oklevelek ekkor már többször nagyságosnak (*magnificus*) és őnodi úrnak címezték. Talán Sárkány is nehezményezte ezt, és talán ezért járta ki Ulászló királynál a következő hónapban a magyar bárói címadohányt.¹¹⁰ A másik meglepetés kétségkívül Pető János, aki a királyi gyermekek udvarmestereként ugyancsak megkapta olykor a báróknak kijáró *magnificus* címzést.¹¹¹ A gersei Petők a bárók és az előkelők közötti átmeneti rétegbe tartoztak, és így 1498-ban kiszorultak az önálló bandériumtartásra jogot kapó bárók közül. Talán a kisebb, bár így is jelentős birtokvagyon, illetve az a körülmény, hogy udvarmesterei tisztségét nem a király, hanem gyermekei szolgálatában látta el, a kortársak szemében inkább az előkelők között határozták meg a helyét. Az a tény, hogy Pető János 1507 óta pecsételhetett vörössel, és magánlevelein élt is ezzel a kiváltsággal, ám itt előkelőként zöld viaszba nyomta pecsétjét, mindennél jobban mutatja, hogy az 1511. évi oklevélen a pecsét színének komoly megkülönböztető, státuszjelölő szerepe volt.

105 Vö. Kubinyi A.: Bárók i. m. 195.

106 A vörös pecsétetes főurak felsorolását II. Ulászló idején lásd T. Neumann: Dienstleister i. m. 174–175. A vörös viasz kiváltság presztízsbeli súlyára és elterjedésére lásd Neumann Tibor: Hercegek a középkor végi Magyarországon. In: Hercegek és hercegségek a középkori Magyarországon. Szerk. Zsoldos Attila. (Közlemények Székesfehérvár történetéből.) Székesfehérvár 2016. 97–98.

107 HU-MNL-OL-DL 39335. (Az egyes családok kiváltságait ezúttal nem részletezem, azt a többi sokpecsétetes oklevél elemzésénél majd kifejtem. Vö. az előző jegyzettel.)

108 Az 1511. évi oklevél után az első példa 1514-ből való: HU-MNL-OL-DL 22848. Ebben – mint az összes többi sokpecsétetes oklevélen 1526-ig – a bárók mindegyike vörössel pecsétel.

109 Néhány példa: 1499-ben Ország Zsigmond a 16. (HU-MNL-OL-DF 289015.), 1502-ben Zsigmond és Mihály a 11–12. (de Perényi Imre asztalnokmester a 13., HU-MNL-OL-DF 287371.), 1505-ben Mihály a 18. (HU-MNL-OL-DL 39335.), 1506-ban a 10. (de Dési Imre asztalnokmester a 13., HU-MNL-OL-DF 287389.).

110 Lásd feljebb, a III. sor 7. pecsétjénél írottakat.

111 Életrajzára lásd Szaszko Elek: Pető János (gersei). In: Életrajzi lex.

FÜGGELÉK:
A KIRÁLYI TANÁCS TAGJAI AZ 1511. MÁJUS 10-I PECSÉTEK ALAPJÁN (REKONSTRUKCIÓ)

I. sor

Főpapok:

1. Bakóc Tamás bíboros, esztergomi érsek, fő- és titkoskancellár
2. Frangepán Gergely gróf, kalocsa-bácsi érsek
3. Turzó Zsigmond váradi püspök
4. Szatmári György pécsi püspök, titkoskancellár
5. Gosztonyi János győri püspök
6. Csáki Miklós csanádi püspök
7. Várdai Ferenc váci püspök
8. Szatmári vagy Erdődi István nyitrai püspök, személynök
9. Gúti Ország János szerémi püspök
10. Gibárti Keserű Mihály boszniai püspök, királyi titkár
11. Beriszló Péter fehérvári prépost, királyi titkár
12. Sánkfalvi Miklós pozsonyi prépost, királyi titkár

II. sor

Vöröspecsétes főurak:

1. Perényi Imre abaúji örökös ispán, nádor
2. Szapolyai János szepesi gróf, erdélyi vajda és székely ispán
3. Szentgyörgyi és Bazini Péter gróf, országbíró
4. Újlaki Lőrinc boszniai herceg, nándorfehérvári bán
5. Ecsedi Bátori István temesi ispán, az Alsó Részek főkapitánya
6. Ráskai Balázs tárnokmester
7. Gergelylaci Buzlai Mózes udvarmester (ajtónállómester)

8. Bélteki Drágfi János pohárnok- (vagy asztalnok-) mester¹¹²
9. Gúti Ország Mihály¹¹³
10. Pálóci Antal és Mihály pohárnokmester közös pecsétje
11. Podmanicki János kamarásmester, pozsonyi ispán
12. Perényi Gábor kamarásmester
13. Losonci Zsigmond (és testvére, néhai Albert közös pecsétje)

III. sor

1. [*Ismeretlen főúr – esetleg Beriszló János szerb despota – helyett Keserű Mihály boszniai püspök pecsétje*]
2. Alsólendvai Bánfi János verőcei örökös ispán
3. Podmanicki Mihály aulikuskapitány
4. Somi Gáspár fejéri ispán, aulikuskapitány/királyi kamarás (bizonytalan)

Zöldpecsétes előkelők:

5. Hédervári Ferenc volt jajcai bán
6. Bornemissza János budai várnagy, volt kincstartó
7. Ákosházi Sárkány Ambrus ónodi báró, máramarosi megyés- és kamaraispán
8. Telegdi István volt kincstartó
9. Haraszi Ferenc aradi és barsi ispán
10. Gersei Pető János, a királyi gyermekek udvarmestere
11. [*Ismeretlen előkelő gemmapecsétje*]

¹¹² Bizonytalan, éppen melyiket töltötte be, lásd Archontológia I. 112., 116.
¹¹³ A hivatalban lévő bárók közötti szerepeltetése felveti, nem töltött-e be ekkoriban pohárnok- vagy asztalnokmesteri tisztséget. Erre semmilyen más forrás nem utal. Lásd feljebb.

35. kép – Az 1511. május 10-én kelt harminchat pecsétetes oklevél bal oldali pecsétjei

36. kép – Az 1511. május 10-én kelt harminchat pecsétetes oklevél jobb oldali pecsétjei

